

УДК 343.9.01

М.О. Свірін,
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник

ЗЛОЧИННІСТЬ ТА ЇЇ НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ

У статті розглядаються основні підходи до визначення поняття злочинності та її негативних наслідків для суспільства. Досліджено погляди вітчизняних та зарубіжних вчених щодо сутності та природи злочинності як соціального явища. Підсумовано, що кримінологія як наука зробила великий крок у дослідженні феномена злочинності, а подальша робота в цьому напрямі має проводитися з урахуванням того, що це системне соціальне явище існує в суспільстві за своїми закономірностями і віддзеркалює його найбільш слабкі та назрілі проблеми.

Ключові слова: злочинність, суспільство, ознаки та наслідки злочинності.

В статье рассматриваются основные подходы к определению понятия преступности и ее негативных последствий для общества. Исследованы взгляды отечественных и зарубежных ученых о сущности и природе преступности как социального явления. Подведены итоги, что криминология как наука сделала большой шаг в исследовании феномена преступности, а дальнейшая работа в этом направлении должна проводиться с учетом того, что это системное социальное явление существует в обществе по своим закономерностям и отражает его наиболее слабые и назревшие проблемы.

Ключевые слова: преступность, общество, признаки и последствия преступности.

In paper basic approaches to the determination of a concept of crime and its negative consequences for society are considered. Views of domestic and foreign scientists about an entity and the nature of crime as a social phenomenon are studied. The results are summarized that the criminology as science took a big step in a crime phenomenon research, and further operation in this direction shall be carried out taking into account the fact that this system social phenomenon exists in society on the regularities and reflects it's most feeble and imminent problems.

Keywords: crime, society, signs and consequences of crime.

Одним із найважливіших завдань правоохоронних органів і, в першу чергу, Національної поліції України є протидія злочинності, яка негативно впливає на прогресивні процеси в державі, викликає нестабільність роботи державних інституцій, напругу в суспільстві тощо. Проте на сьогодні термін “злочинність” далеко неоднозначно розуміється вченими, незважаючи на те, що загально визнаним є його походження від юридичного поняття “злочин”. Між тим, від єдиного розуміння сутності та змісту цього поняття, на наш погляд, залежить з’ясування ролі злочинності в суспільному житті та наслідків цього негативного явища. Зазначене й зумовлює актуальність теми публікації.

Поняття злочинності вивчали такі відомі українські кримінологи, як: В.А. Глушков, В.В. Голіна, Л.М. Давиденко, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, В.М. Дрємін, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, Кузнецова Н.Ф., О.Г. Кулик, І.П. Лановенко, О.М. Литвак, О.М. Литвинов, А.А. Музика, В.М. Попович,

А.П. Тузов, В.О. Туляков В.І. Шакун та багато інших, але консолідованого його визначення, що відображало б сутність, зміст та інші суттєві аспекти цього явища, в кримінології поки що не надано.

Метою статті є огляд наявних у кримінологічній науці основних підходів до дефініції злочинності та визначення її наслідків для суспільства.

Проблеми злочинності, протидії цьому негативному явищу посідають одне із чільних місць серед проблем, які найбільше турбують суспільство, поряд з питаннями щодо матеріальних статків, економічної стабільності та розвитку.

Злочинність, її сутність та природа, як зазначає відомий український кримінолог А.П. Закалюк, становлять один з основних елементів предмета науки кримінології. На думку автора, теоретичні та методологічні положення щодо наукового розуміння природи, сутності, поняття злочинності, форм її проявів, основних кримінологічних характеристик тощо містить теорія злочинності, яка займає центральне місце у кримінологічній науці. Похідними від неї є кримінологічні теорії: причин та детермінації злочинності, особи злочинця, запобігання злочинним проявам, а також інші питання, що становлять теоретичну частину науки кримінології [1, с. 121].

Здійснений А.П. Закалюком історичний аналіз походження терміна “злочинність” свідчить, що в науковій літературі та публічних виступах його використовують відносно недавно – з другої половини ХІХ сторіччя. Першими вживали термін “злочинність” у працях або текстах виступів Е. Феррі (1881), Г. Тард, А. Лакассань, Ф. Ліст, П. Лафарг, Д.А. Дриль, А. Принс, Е. Дюркгейм, Н. Коляанні, М.М. Гернет, Г. Ашаффенбург, В. Бехтерев (1909), Х. Чарихов (1910) та ін. Цей період характеризується двома основними підходами вживання терміна “злочинність”: статистичний (при відображенні загальної кількості злочинів, учинених за певний час на певній території) та соціальний (при визначенні їх узагальненої сукупності, що зумовлюється соціальною організацією суспільства, які у своїх основних рисах збереглися в західній науці фактично до наших днів [1, с. 127].

У вітчизняній кримінологічній науці за радянських часів існувало декілька підходів до визначення злочинності: соціальний та біологічний (до 30-х років ХХ століття) [2, с. 34], статистичний і соціальний (після 60-х років). При цьому наявність злочинності в країні здебільшого пояснювали залишками минулого у свідомості людей або шкідливим впливом на них буржуазного оточення. Обґрунтовувалася відсутність у новому ладі власних детермінант злочинності, доводилося, що остання є перехідним явищем, зумовленим експлуатацією та несправедливістю, притаманними капіталістичному суспільству. Підсумком цих напрацювань, зазначає А.П. Закалюк, може слугувати стаття “Злочин”, опублікована в першому виданні “Большой Советской Энциклопедии” (1940 р.): “У дійсності злочин виник тільки на тому етапі розвитку суспільства, коли з’явилася приватна власність, класи і держава, і має виразно класовий характер”. Тут же доводилося, що з перемогою соціалізму зникнуть соціальні причини, які викликають різні соціальні відхилення, включаючи злочинність [1, с. 130].

У 60-і роки ХХ сторіччя переважали визначення злочинності у статистичному сенсі, що не розкривали сутності та змісту цього явища. Злочинністю визнавалась сукупність злочинів, вчинених на певній території за певний проміжок часу [2, с. 35]. Одночасно продовжували домінувати політико-ідеологічні трактування походження злочинності та її природи, зазначалося, що “злочинність включає у себе всю сукупність конкретних злочинів, вчинених у певний період часу в цьому суспільстві, але не є простою сумою цих злочинів” [3, с. 55].

Н.Ф. Кузнецова у 1969 році визначила злочинність як: “відносно масове, історично-мінливе соціальне, яке має кримінально-правовий характер, явище класового суспільства, що складається з усієї сукупності злочинів, вчинених у певній державі у певний період” [4, с. 172].

У цьому визначенні поєднані соціально-ідеологічне ставлення до природи злочинності та статистичний підхід у сукупності конкретних злочинів, що визначаються правовими ознаками. Злочинність визнана “соціальним явищем”. Незважаючи на те, що сутність злочинності в зазначеному визначенні практично залишилась нерозкритою, основні положення праці Н.Ф. Кузнецової “Злочин і злочинність” дістали загальне визнання і відтворювалися в багатьох підручниках з кримінології протягом декількох десятиліть.

Оновлене визначення злочинності було сформульоване у 1985 році відомим кримінологом В.М. Кудрявцевим, на думку якого, злочинність – це: “класово зумовлене, історично перехідне, мінливе, соціально-правове явище антагоністичного характеру, що включає сукупність усіх злочинів, вчинених у цьому суспільстві, в цей період, які характеризуються кількісними (динаміка, стан) і якісними (структура, характер) показниками” [5, с. 138]. Це визначення злочинності на довгий час стало світоглядною основою фахового погляду на злочинність абсолютної більшості радянських кримінологів [2, с. 35].

Між тим, у підручнику, виданому за редакцією В.М. Кудрявцева у 1995 році, злочинність визначається вже як “негативне соціально-правове явище, що існує в людському суспільстві, має свої закономірності, кількісні та якісні характеристики, що спричиняють негативні для суспільства і людей наслідки та вимагають специфічних державних і суспільних заходів контролю за ним” [6].

Як бачимо, в оновленому визначенні, на відміну від попереднього, відсутні згадки про “класову зумовленість”, “історичну перехідність”, “мінливість”, “антагоністичний характер” злочинності та про кримінально-правову оцінку цього явища. Натомість, підкреслено, що злочинність “існує в людському суспільстві” та запроваджено такі недостатньо визначені ознаки, як “негативне явище”, “що спричиняє негативні наслідки”, “що вимагає специфічних заходів контролю”. Названі ознаки, як зазначається в літературі, можуть бути використані для характеристики будь-якого негативного явища, в тому числі й природного походження, що робить неможливим використання цього визначення для сутнісного вивчення злочинності [7, с. 336].

Водночас слід наголосити на важливості зазначення в цьому визначенні того, що злочинність “має свої закономірності” та спричиняє “негативні для суспільства і людей наслідки”. Автором підкреслюється, що злочинність виникає не просто як явище, а існує в людському суспільстві за своїми правилами (закономірностями). Одним із визначень терміна “закономірність” є: об’єктивно існуючий, постійний і необхідний взаємозв’язок між предметами, явищами або процесами, що впливає з їхньої внутрішньої природи, сутності; основне положення якої-небудь науки, закон, що відбиває причинно-наслідковий зв’язок між явищами, характеризує перебіг певних процесів у природі або суспільстві [8]. Тобто, коментуючи визначення злочинності, запропоноване В.М. Кудрявцевим у 1995 році, слід констатувати, що злочинність є наслідком певних причин та умов, що існують у світі. Ще однією характерною її ознакою, на думку автора, є спричинення негативних наслідків для людей.

Як “цілісну, засновану на статистичних закономірностях систему одиничних суспільно небезпечних діянь, заборонених кримінальним законом”, характеризує злочинність І.Н. Даньшин. При цьому автор також відносить до ознак цього

соціального явища відносну масовість, історичну мінливість, територіальну і тимчасову поширеність [9].

Слід зазначити, що за радянських часів з'явилися й визначення злочинності, в яких підкреслювався її психологічний аспект. Так, видатний український кримінолог А.Ф. Зелінський розглядав злочинність як масовий прояв деструктивності в поведінці людей, що виражається в системі передбачених кримінальним законодавством діянь, вчинених на певній території або серед членів певних соціальних груп протягом одного року або якоїсь його частини [10].

Важливим, на нашу думку, є наголос автора на системності проявів деструктивної поведінки людей, як ознаки злочинності. Про системність явища злочинності, як зазначається в літературі, може свідчити наявність у ньому такої іманентної будь-якій системі властивості, як її стійкість, що, у свою чергу, проявляється у здатності явища до спротиву зусиллям, спрямованим на його знищення [2, с. 35]. Водночас, на нашу думку, до предметно-сутнісного поняття злочинності не доцільно включати у вигляді характеризуючих ознак “територію та час”, що, як справедливо зазначає А.П. Закалюк, більше стосується виміру злочинності, а не її сутності [1, с. 139]. Підтвердженням цього є й позиція О.М. Джужи: “злочинність як будь-яке соціальне явище має кількісні та якісні показники. Серед них необхідно виділяти: стан, рівень (коефіцієнти), структуру, питому вагу, характер, динаміку, географію злочинності” [11, с. 48].

Як поширену соціальну активність, різновид масової практики людей, що проявляється в деструктивній поведінці (діяльності, вчинках), яка передбачає кримінальну відповідальність згідно з чинним на певній території і в певний час законодавством, визначає злочинність В.М. Дьомін [12, с. 81].

З позицій теорії соціальної активності розглядає предметно-сутнісне поняття злочинності і відомий український кримінолог А.П. Закалюк: “Злочинність – це феномен соціального життя у вигляді неприйнятної і небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різноумовленої кримінальної активності частини членів цього суспільства” [1, с. 139].

Як бачимо, автор на відміну від більшості кримінологів при визначенні злочинності не використовує терміни “явище” і “система”, зазначаючи, що злочинність – це “феномен суспільного життя”. Доцільно погодитися з О.В. Сосніною, яка зазначає, що аргументація та запропоноване А.П. Закалюком визначення злочинності як соціально-небезпечної поведінки істотно просувають нас уперед у пошуках сутнісної характеристики злочинності [7, с. 337].

Між тим, сам А.П. Закалюк у своїй теорії злочинності пише: “Потрібно об'єктивно констатувати, що на сьогодні жоден з поглядів на природу вчинення злочинів та злочинності в цілому не може бути визнаний панівним, так само, як і не можна його безапеляційно відкинути. Очевидно, що природа феномену злочинності та вчинення злочину є різноумовленою, а їхня детермінація багаторівневою [1, с. 126].

У цьому ж аспекті слід погодитися і з відомим українським вченим О.М. Джужею, який пише: “Оскільки злочинність є гострою соціальною проблемою, що має певний політичний аспект, сучасні уявлення про неї мають відображати глибокі соціально-політичні зміни, які відбуваються в нашому суспільстві, виходити з потреби перегляду багатьох застарілих положень і догматичних концепцій, що містяться в раніше виданій кримінологічній літературі [11, с. 20]. Так, на сьогодні у визначеннях злочинності вже відсутні такі ознаки, як: “явище класового суспільства”, “яке виникло з появою приватної власності, розподілом

суспільства на класи і утворенням держави” та ряд інших, які не отримали свого наукового підтвердження.

На підставі вивчення різних поглядів у кримінологічній літературі на цю проблему, на нашу думку, слід виділити такі характерні ознаки злочинності. Це явище:

- соціальне (існує в людському суспільстві);
- кримінально-правове (виражається в системі діянь, визнаних суспільно-небезпечними і кримінально-караними в цьому суспільстві);
- відносно масове (на різних етапах розвитку суспільства ті чи інші кримінально-карані діяння можуть носити масовий характер);
- системне (здатне до спротиву зусиллям, спрямованим на його ліквідацію);
- має свої закономірності (є наслідком певних причин та умов, що існують у цьому суспільстві);
- тягне негативні для суспільства і людей наслідки (в результаті скоєння злочинів частиною представників суспільства).

Однією із найбільш важливих характерних ознак злочинності, що визначають її суспільну небезпеку, є негативні наслідки для людей.

Про необхідність дослідження злочинності у зв'язку із її економічними і соціальними наслідками йшлося на V Конгресі ООН по попередженню злочинності і поводженню із правопорушниками (Женева, 1975 р.), де зазначалося, що для більш ефективної боротьби зі злочинністю необхідно істотно розширити обсяг знань про вплив злочинності на різні верстви населення, економіку, національний розвиток та рівень життя [13].

Суспільно небезпечні наслідки злочинності слід розглядати як одну з основних характеристик злочинності в певній державі чи в певному місці (місті, регіоні тощо), а також як показник стану запобігання злочинності в цілому, можливостей суспільства і держави зменшити чи нейтралізувати збитки, що спричиняються злочинними діями. Вочевидь своєчасно прийняті належні заходи можуть суттєво знизити негативні наслідки таких дій. Так, неприйняття заходів щодо встановлення осіб, які скоюють у певному регіоні крадіжки чи розбійні напади, як правило, посилює їх небезпеку, оскільки злочинці, відчуваючи свою безкарність, починають діяти більш жорстко та зухвало.

Таким чином, суттєва шкода, що завдається суспільству і громадянам злочинами, особливо тими, що відрізняються підвищеною небезпекою, є однією з найбільш важливих обставин, що актуалізують протидію злочинності.

Проблемі наслідків злочинності приділена значна увага кримінологами, зокрема Н.Ф. Кузнецовою [14], А.Е. Жалінським [15] та низкою інших вчених. Вагомий вклад у розробку поняття “соціальних наслідків злочинності” вніс М.М. Бабаєв, який зазначив, що під ними слід розуміти: реальну шкоду, спричинену злочинністю суспільним відносинам, що виражається в сукупності причинно пов'язаних зі злочинною поведінкою прямих і непрямих, безпосередніх і опосередкованих негативних змін (шкоди, збитків, утрат), яких у кінцевому результаті зазнають соціальні (економічні, моральні, правові) цінності, а також сукупність економічних витрат суспільства на організацію боротьби зі злочинністю [16].

Соціальні наслідки злочинності, які так чи інакше стосуються всіх громадян, дають про себе знати в різних сферах життя і діяльності суспільства. У суспільній свідомості наслідки злочинності асоціюються як реальна небезпека для кожної людини. Наслідки злочинів можуть бути найрізноманітнішими і всі вони певною мірою несуть ще й психологічний зміст. Звичайно, не всякий збиток (шкоду), що

наноситься злочинами, можна обрахувати, однак усі вони завдають шкоди, негативно позначаються на міжособистісних і суспільних відносинах.

На нашу думку, оцінка соціальних наслідків злочинності має бути пов'язана з вивченням “рівня безпеки” суспільства, що включає в себе як особистісний, так і суспільний рівні. Ця безпека забезпечується реальним захистом громадян від злочинних посягань.

Соціальні наслідки злочинності розрізняють за такими ознаками:

– зміст нанесеної злочином шкоди (вона може бути матеріальною, моральною, психологічною, фізичною); при цьому, один і той же злочин може одночасно нанести всі перераховані види шкоди [17];

– об'єкт кримінально-правової охорони, якому завдано шкоду: людина, сім'я, система правосуддя, економіка, державна влада і т.д.;

– тяжкість наслідків злочинного посягання;

– час настання суспільно небезпечних наслідків (безпосередньо після злочинних дій, чи через певний проміжок часу після них);

– наслідки злочину як фактор, що породжує новий злочин;

– сфера життєдіяльності людей, де мало місце завдання шкоди (органи державної влади чи управління, виробництво, фінанси, підприємництво, сім'я і т.д.).

Наведене дозволяє чітко розрізнити соціальні наслідки окремих злочинів і злочинності в цілому. Про суспільно-небезпечні наслідки злочинів кримінальне законодавство неодноразово згадує, наприклад, у ст.ст. 3, 4, 23-25, 43 Кримінального кодексу України. В ряді випадків без згадки самого слова “наслідки”, у законі йдеться про конкретну шкоду, що завдається здоров'ю, майну чи іншим цінностям, які охороняються правом.

Соціальні наслідки злочинності для всього суспільства залежать від: розповсюдженості всієї злочинності; враження нею молоді; частки в злочинності найбільш небезпечних злочинів проти особи; масштабів організованої злочинності; корупції чиновників у державних органах влади і управління, органах правосуддя тощо.

На три великі блоки пропонує поділити соціальні наслідки злочинності Головкін Б.М., виходячи з характеру негативних системно-структурних змін, до яких вони призводять.

Соціально-економічні наслідки, що включають прямі і непрямі матеріальні збитки від злочинності. Так, за даними ООН, збитки від злочинності у розвинених країнах становлять 5 % ВВП, у країнах, що розвиваються – 14 %. Цілком очевидно, що Україна належить до другого із названих розряду країн. Втім, і дотепер загальні матеріальні збитки від злочинності статистично не обліковуються. Окремо виділяються лише збитки від злочинів у сфері економіки і матеріальні збитки по злочинах, вчинених організованими групами та злочинними організаціями. За рівнем витрат на утримання правоохоронних органів Україна займає 69 місце в світі із 79 країн, охоплених дослідженням ООН. Це показник становить близько 0,5 % від ВВП, тоді як Молдова витрачає 1,1 %, Грузія – 1,2 %, Польща – 0,9 %.

Соціокультурні наслідки злочинності розглядають в історичному континенті та нормативно-ціннісному зрізі сьогодення. У кримінальній практиці утворилася інформаційна форма зв'язку між кримінальним досвідом та субкультурними традиціями минулого і сучасності, що забезпечує функціональні характеристики явища й нормативно-ціннісний простір відтворення.

Соціально-психологічні наслідки (полягають в адаптації великих і малих соціальних груп, окремих спільнот населення до її функціонування та видозмін. Передусім це негативні зміни суспільної свідомості, викликані страхом перед

злочинністю. Відбувається звикання людей із даним соціальним фактом, вироблення соціальних позицій до його сприйняття) [17].

Суттєву шкоду суспільству спричиняють негативні наслідки латентної злочинності, бо самим фактом її існування нівелюється принцип невідворотності відповідальності за вчинені злочини, не відшкодовуються матеріальні збитки та моральна шкода. Крім того, латентна злочинність:

- сприяє виробленню хибного враження про фактичні розміри злочинності, її рівень, структуру, динаміку, про величину та характер шкоди, яка завдана злочинністю;

- зменшує ступінь достовірності прогнозів злочинності, утруднює визначення напрямів боротьби з нею;

- підриває авторитет правоохоронних органів держави;

- сприяє зростанню злочинності, зокрема, рецидивної;

- знижує активність громадян у боротьбі зі злочинністю;

- сприяє зростанню соціальної напруги в суспільстві;

- сприяє процесам самодетермінації злочинності.

Розглянуті наслідки злочинності, безумовно, не вичерпують проблеми негативних змін суспільного життя і суспільної свідомості причинно пов'язаних із функціонуванням та відтворенням цього явища. Слід зазначити, що держава несе значні матеріальні витрати на протидію злочинності. Їх потрібно оцінювати з урахуванням того, що ці кошти, якщо б вони не були витрачені на правоохоронну діяльність, можливо було б витратити на охорону здоров'я громадян, освіту, соціальну сферу тощо. Зрозуміло, що ніякі витрати держави, пов'язані зі скоєнням злочином, не гарантують того, що винний в його вчиненні надалі утримається від кримінально караних дій. Але витрати несе не тільки держава. Особливо страждають від злочинів окремі люди, яким здебільшого не компенсують нанесені матеріальні збитки.

Проаналізовані нами вище визначення поняття злочинності, безперечно, свідчать про значний внесок, зроблений кримінологами в дослідження цього складного явища. Наука кримінологія істотно розширила уявлення про злочинність і на сьогодні у її визначеннях вже відсутні такі ознаки, як: “явище класового суспільства”, “явище антагоністичного характеру” тощо, які не отримали свого наукового підтвердження. Водночас автори, як і раніше, здебільшого висвітлюють лише окремі ознаки злочинності, що не дають повного уявлення про сутність цього явища, яке А.П. Закалюк, на наш погляд, справедливо назвав “феноменом соціального життя”. Важливим кроком на шляху його осмислення безперечно є запропоноване цим автором визначення злочинності, як соціально небезпечної кримінальної активності частини суспільства. Між тим, така небезпечна активність в різні періоди, в окремих країнах (регіонах) може отримувати різкі підвищення чи спади, які мають аналізуватися вченими з визначенням причин і умов цих процесів. Саме тому, подальше дослідження сутності злочинності має проводитися з урахуванням того, що це системне соціальне, масове явище кримінально-правового характеру, що існує в суспільстві за своїми закономірностями і відображує його найбільш слабкі та назрілі проблеми. Іншими словами – злочинність це дзеркальне відображення невидимої на перший погляд частини суспільного життя. Від всебічного з'ясування сутності та природи цього небезпечного явища прямо залежить адекватність вироблення та здійснення державою і суспільством заходів щодо протидії цьому “феномену”.

Важливою складовою злочинності, що підтверджує її кримінально-правовий характер, є негативні соціальні наслідки, які доцільно визначити як: сукупність

прямої і непрямой (матеріальної, моральної й фізичної) шкоди, завданої суспільству в цілому і конкретним особам, які стали жертвами злочинів. Ці наслідки умовно можна розділити на такі основні групи:

– кримінально-правові наслідки злочинів, передбачені законом як обов'язкові ознаки або фактично заподіяні в результаті злочину (матеріальна, моральна і фізична шкода);

– наслідки злочинів, що лежать за рамками їх складів (шкідливі наслідки, що носять непрямий опосередкований характер);

– соціальні витрати, які суспільство несе у зв'язку з самим фактом існування злочинності, необхідністю здійснювати діяльність щодо запобігання злочинам (матеріальні витрати на законотворчість, утримання правоохоронних органів та пенітенціарної системи, підготовку кадрів, науку тощо).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Закалюк А.П.* Курс сучасної української кримінології : теорія і практика. – Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки / А.П. Закалюк. – К. : Видавничий дім “Ін Юре”. – 424 с.

2. *Куц В.* Поняття злочинності / В. Куц // Науковий часопис Національної академії прокуратури України. – 2016. – № 2. – Ч. 2. – С. 34–39 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.chasopysnapu.gov.ua/chasopys/ua/pdf/10-2016/02/kuts.pdf>.

3. Советская криминология : учеб. для юрид. фак. и ин-тов / отв. ред. А.А. Герцензон и др. – М. : Юридическая литература, 1966. – 319 с.

4. *Кузнецова Н.Ф.* Преступление и преступность / Н.Ф. Кузнецова. – М. : Издательство Московского университета, 1969. – С. 232.

5. *Кудрявцев В.Н.* Курс советской криминологии : Предмет. Методология. Преступность и ее причины. Преступник / В.Н. Кудрявцев, И.И. Карпец, Б.В. Коробейников. – М. : Юридическая литература, 1985. – 416 с.

6. Криминология / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.Е. Эминова. – М. : Юрист, 1995. – С. 22.

7. *Сосніна О.В.* Злочинність як суспільно небезпечна поведінка / О.В. Сосніна // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 4. – С. 335–339. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2011_4_83.

8. Академічний тлумачний словник української мови у 11 томах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : sum.in.ua/s/zakonoministj.

9. *Даньшин И.Н.* Общетеоретические проблемы криминологии : монография / И.Н. Даньшин. – Харьков : Прапор, 2005. – 224 с.

10. *Зелинский А.Ф.* Криминология : курс лекций / А.Ф. Зелинский. – Х. : Прапор, 1996. – 260 с.

11. *Джужа О.М.* Криминологія : навчально-методичний посібник / О.М. Джужа, Є.М. Моїсєєв, В.В. Василевич та ін. ; за заг. ред. О.М. Джужи. – К. : Атіка, 2003. – 400 с.

12. Преступность и криминологические основы уголовной юстиции : моногр. / В.Н. Дремин, А.А. Березовский, Н.А. Орловская и др. ; под ред. В.Н. Дремина. – Одесса : Феникс, 2007. – 280 с.

13. Экономические и социальные последствия преступности : новые задачи в области исследований и планирования (Рабочий документ, подготовленный секретариатом ООН А/CONF. 56/7. Russian – pp.1,2. – Page.3) : Пятый Конгресс ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (Женева, Швейцария, 1–12 сентября 1975 г.). – С. 3.

14. *Кузнецова Н.Ф.* Избранные труды / Н.Ф. Кузнецова ; предисл. В.Н. Кудрявцева. – СПб. : Юридический центр Пресс, 2003. – С. 46

15. *Жалинский А.Э.* Специальное предупреждение преступлений в СССР (вопросы теории) / А.Э. Жалинский. – Львов : Вища шк., изд-во Львов. гос. ун-та, 1976. – С. 60.

16. *Бабаев М.М.* Социальные последствия преступности : учеб. пособие / М.М. Бабаев. – М. : Академия МВД СССР, 1982. – С. 21.

17. *Головкін Б.М.* Соціальні наслідки корисливої насильницької злочинності в Україні / Б.М. Головкін [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://radnuk.info/statti/558-kruminolog/14722-2011-01-18-23-54-10.html>.

Отримано 30.01.2017